

סיפורי עץ התות - שני סיפורי מקום האחוזה זה בזה

משה שני*

תקציר

שאלת זהותם של המחברים מתבררת לאור שני סיפורי מקום שהלכו ונפרסו זה ליד זה, עולים מתוך הסיפורים שנלחשו בין ענפיו של עץ תות ענף בכפר ארץ-ישראלי אחד.

הסיפור האחד הנו סיפור נוטעיו של העץ, תושביו הנעדרים של הכפר הערבי הסמוך אל-סומיריה, שבעקבות 'מבצע בן עמי' במהלך מלחמת 1948 גורשו מכפרם ונפוצו כפליטים בעולם. הסיפור השני הנו סיפור העולמות האבודים, השכול והיתמות הלא מדוברים, של מייסדי הקיבוץ שעלה על הקרקע בסמוך לכפר החרב כמה חודשים לאחר חורבנו. מתוך החיפוש אחר זהות, עולה סיפור המקום האבוד של אחת ממשפחות הפליטים המייסדים של הקיבוץ בצפון פולין, שילדיה שיחקו בין ענפי עץ התות כאן.

שני הסיפורים נשזרים יחד בזכות שניים: נערה בקיבוץ, דור שלישי למייסדים, שמנסה להתחקות אחר דמות הכפר החרב וגורל תושביו, ומתכתבת עם פליטי הכפר, ומנגד אדם צעיר שחי בצפון פולין ומתחקה אחר הסיפור של חלקת הקרקע אותה רכש מהממשלה הפולנית, קרקע שהופקעה בכוח מבעליה היהודים. נכדתם של הפליטים מהנחלה המופקעת שם מגלה שהיא יושבת על נחלתם של הפליטים מכאן.

מילות מפתח: פליטים; בית; זהות; גליל; אל-סומיריה; שואה; קיבוץ לוחמי הגטאות

אנשים של מקום ואנשים של אי-מקום

שאלות הזהות בהן אנו עוסקים אינן מצויות במישור האקדמי בלבד; הן מלוות צמתים שונים בחיינו. לזהותו של אדם ממדים רבים. אחד, מהותי שבהם הנו המקום בו הוא גדל ו'סיפורי המקום' אתם הוא חי.

תפיסת המקום על כל ייצוגיו כמרכיב מהותי בזהות האדם מעמידה אותנו בפני שאלת זהות מורכבת. המאה עשרים – שיש מי שכינה אותה "עידן הפליטות" (Steiner, 1971, p. 11, 46) – ראתה לא רק את 'בעל הבית', שזהותו חופפת את מקומו, אלא גם את הפליט, זה שזהותו מוגדרת דווקא על ידי אי החפיפה שבין מקום ישיבתו הנוכחי ובין המקום אליו הוא רואה עצמו שייך. במאה העשרים הפליטות נהיית למודל רוח של זהות אנושית.

בתודעתה של יהדות הגולה השייכות הזהותית למקום הייתה בעייתית. עקרונית שללה תודעת 'הגלות' את הזיהוי של הציבור עם מקומו. כדי להתמודד עם הדיסוננס התפתח במחשבה היהודית זרם רוחני ששלל מעיקרה את השייכות למקום כפרמטר של זהות יהודית. הדוגמה המפותחת ביותר בעת המודרנית למחשבה זו מצויה בספרו של פרנץ רוזנצווייג **נוכח הגאולה** כאשר הוא מגדיר את היהדות כמסורת שמרדה בשייכות למקום ובהות המתהווה מתוך שייכות זו, אוטוכטוניות (רוזנצווייג, 1970, עמ' 324-325).

מחשבה דומה פיתח ג'ורג' שטיינר ברבים מכתביו שעסקו בלאומיות היהודית: "I absolutely believe that such uprootedness is a decisive part of Judaism" (Steiner, 1970, p. 4). אנושיותו של אדם – אותה אמורה היהדות העקורה ממקומה הפיסי להדגיש – היא זו של האורח ולא של בעל הבית. בעוד שלעץ יש שורשים לקבוע אותו במקומו הרי לאדם יש רגליים כדי לבקר בהם את שכו (Steiner 1967, p. 279).

מנגד ביקשה הציונות להחזיר לאלתר את היהדות אל מקומה ההיסטורי ולהבנות מחדש חיים יהודיים בעלי הקשר גיאוגרפי מהותי. לאחר השואה הצורך במקום ושייכות למקום קיבל משנה תוקף לאור ממדיו העצומים של החורבן וריסוק החיים היהודיים באירופה (ובארצות האסלאם כמה שנים אחר כך). במסתו הנוקבת "לכמה מולדת זקוק אדם?" אומר ג'אן אמרי, ניצול אושוויץ – כמה שיותר! בלעדי בית ומולדת ותחושת שייכות עמוקה נהיית זהותו של אדם קלושה יותר ויותר (אמרי, 2000, עמ' 95-235). בעוד שאצל שטיינר הבדידות והפליטות הם פלטפורמה לחידודו של הומניזם פוסט-לאומני הרי אצל אמרי הם קללה לאדם.

טענה זו לצורך הדוחק שייכות למקום לא יכולה להתממש בהינף של מטה קסם והיא במהותה גם כן בהכרח משברית. גם פליט לשעבר, פליטותו היא עדיין חלק מזהותו. סוגיה זו מעסיקה תדיר את יהודי ארץ-ישראל, אשר זהות רובם כרוכה במעבר ממקום למקום, במעבר מארצות 'שם' (בניסוח של דויד גרוסמן ב-עייין ערך אהבה, 1986) ל-'כאן' חדש בארץ-ישראל. לתסבוכת הזהות דגן מתלווה הידיעה שבמקום חיה אוכלוסיה מקומית וותיקה שטוענת לאוטוכטוניות (זהות ששואבת את תכניה משורשי המקום) ובה בעת שוללת את שייכותם של היהודים למקום ורואה בהם 'זרים' ו-'גזלנים'. אלו, מנגד, טוענים שארץ-ישראל היא מולדתם וכור מחצבתם שלהם, אולם טענה זו, גם אם היא אמת, אינה מוחקת את עובדת 'הגלות', ה-'היות במקום אחר' או השייכות גם למקום אחר, מזהותם. יתר על כן, שיח הזהות הכפול הזה מתנהל על בסיס של טענה לצדק: "רק אני צודק" ואילו השני הנו בן עוולה. אבל, ייתכן מצב ששיח הזהות דגן מבטא מציאות מורכבת שאין בה צודקים ומעוולים, אלא יש בה בני אדם, צודקים בחווייתם מכאן ומכאן, שנאבקים על מקומם ומְיָה וְיָה על זהותם.

עובדה זו של כפל בדידות ופליטות, וחיפוש אחר הבניה מחודשת של זהות ולגיטימיות, תיבחן דרך שני סיפורים קונקרטיים של פליטים שנפגשו בין ענפיו של עץ תות עבות אחד. אין בשני סיפורים, שמסופרים

מנקודת מבט סובייקטיבית, כדי ליצור הכללה בעלת תוקף אובייקטיבי, אבל יש בהם כדי להמחיש את המציאות עמה מתמודד שיח הפליטות והזהות של ימינו.

שני סיפורי מקום

לפני ארבע שנים התפרסם בכתב העת "ארץ אחרת" מאמר מאת משה שגר בשם "הכישרון להיות אחרים" אשר עוסק ביכולתם של מהגרים להתחדש ולהשתנות עם המעבר מ"שם" ל-"כאן" (ארץ אחרת 31, 2005, עמ' 38-43). המאמר מסתיים באזכור עץ תות ענף שבין ענפיו נלחשים שני סיפורים לא מסופרים של פליטות, פליטי אל-סומיריה (Al-Sumeria) הפלסטינים ופליטי אירופה היהודים, שההיסטוריה כרכה את גורלם יחד, במקום אחד. בשנים שלאחר מכן נמצא לסיפורי עץ התות הללו המשך ומרחב של גילוי שיש בו כדי להאיר את העיסוק בשאלות השייכות למקום באור מורכב יותר שמסיט את שאלת הצדק ההיסטורי אל שאלות אנושיות של שייכות וזהות, פליטות והיות בבית.

לפני כשלוש שנים (2006) ביקשה גיל שגר, בתו של כותב הדברים, לסייע לה במציאת נושא לעבודה במסגרת שיעור היסטוריה בחטיבת הביניים. ההנחיה הייתה לכתוב על נושא שקשור ב'מלחמת העצמאות', מלחמת 1948 והקמת המדינה. היא התלבטה והגיעה למסקנה שכדאי לחקור את הסיפור הלא מסופר של הכפר הערבי הנטוש אל-סומיריה שבשולי אדמותיו התיישב באפריל 1949 הגרעין המייסד של הקיבוץ בו היא חיה, קיבוץ לוחמי הגטאות.

הדחקה בת 58 שנים ליוותה את חייו של קיבוץ לוחמי הגטאות. איש לא שאל. איש לא סיפר, למעט, אחד, צביקה דרור, שקיבל עליו את תפקיד מספר תולדות הקיבוץ, שכתב מעט על שרידי הכפר במקומות ספורים בעלון הקיבוץ ובספר שערך לאחרונה על סיפורי המקום (דרור, 2005). כל מי שחי בלוחמי הגטאות ידע היטב שהיה כפר פלסטיני בשכנות לגבעה עליה נבנה הקיבוץ. היה ואיננו מאז 1948. אולם לא דיברו בו. כך כותבת גיל תלמידת כיתה ט' דאז בעבודתה:

על אדמת קיבוץ לוחמי הגטאות שבו אני גרה שכן עד להקמת המדינה כפר ערבי בשם אל-סומיריה. תמיד ידעתי שהכפר היה פה, אבל אף פעם לא בדקתי מה היה הכפר הזה, מי חי בו ולמה הכפר ננטש. אם הייתי עוברת היום בקיבוץ ושואלת אנשים מה הם יודעים על הכפר, אני משערת שהרוב המוחץ של האנשים לא היה יודע כמעט דבר על הכפר. למעט איש אחד [הכוונה לצבי דרור, מ.ש.] שאני יודעת שניסה פעם לחקור ולמצוא אנשים מהכפר, אף אחד לא השקיע בזה מחשבה או זמן. (גיל שגר, 2007)

תמונה 1: מסגד אל-סומיריה (2007)

הקיבוץ התיישב על רכס גבעות הכורכר שממזרח לכביש החוף עכו נהריה, בחלקו המזרחי של מחנה צבאי בריטי (חלקו המערבי הנו מחנה שרגא של היום), תוך שהוא עושה שימוש במבנים ששימשו את הצבא הבריטי. אבל הבוסתנים והפרדסים של הכפר אל-סומיריה (סמריה בשפת בני הקיבוץ) הגיעו עד לשולי הגבעה. פרדסים עתירי פרי מתוק שניטעו בצידו המערבי של הכביש עובדו על ידי המתישבים החדשים. בארות מים שנחפרו על ידי התושבים הפלסטינים שימשו

את המתישבים החדשים. פה ושם נותרו משוכות צבר שפריים המתוק והבוגדני משך אליו בחבלי קסם את הילדים הראשונים של הקיבוץ. בחצר הקיבוץ ההולכת ונבנית ומתפתחת נותרו כמה ברושים צריפיים

ענקים, בעלי נוף אצילי מרקיע שחקים ושני עצי תות עצומי נוף שבימי הקיץ מלאו בפרי שחור ומתוק. השרידים היו בכל מקום.

תמונה 2: בכותרת מעל הכניסה למסגד כתוב המשפט בערבית- لا اله الا الله محمد رسول الله שפירושו: "אין אל מלבד אללה ומוחמד שליחו". העדות- אחת מחמש המצוות המחייבות את המוסלמי. עדות לכך שהוא מאמין באל יחיד ובהיות מוחמד נבחר האל ושליחו.

במקום הכפר עצמו נותרו כמה מבנים הרוסים, חאן עתיק יומין, מסגד שנותר על תילו ובית קברות. אבל להיכן נעלמו התושבים? מי הם היו? כיצד הם חיו? למה הם ברחו ומה עלה בגורלם מאז? בכל אלה לא נגעו. דממת שיח. שום מורה לא עסק בכך עם תלמידיו ולו פעם אחת. מקום מושבו של הכפר - מסגד קטן וסביבו שרידי מבנים נאים ובית קברות קטן ומשוכות צבר ושרידי בוסתנים - היו לחלקת הפקר, שאיש לא ביקר בה והיא כוסתה במהירות בקוצים ועשבי פרא. כל אבן וכל שיח בסביבת הקיבוץ הכירו ילדי הקיבוץ בטיוליהם, אולם באותו אזור, בערך ק"מ אחד רוחבו וק"מ אחד אורכו, כף רגלם לא דרכה; הכפר כוסה בעשבי פרא כמו בסיפורי אגדות על גן נעלם או טירה ששקעה בשינה עמוקה, ממתינה לנסיך שיבוא לגאול את היפיפייה הנרדמת משנתה.

והנה פוסעים, בן הדור השני למייסדי הקיבוץ ובת הדור השלישי, בין השרידים ומצלמים ומנהלים שיח אינטרנטי נרגש עם יוצאי הכפר החיים בקצווי תבל.

תמונה 3: מבנה קשתות מרשים באל-סומיריה, לטענת תושב הכפר, זכרייה אל-נאטור, המבנה הנו שריד רומאי.

הכפר – אל סומיריה – היה כבן מאה וחמישים שנה בשנת 1948 ומנה כ-760 נפשות. תושביו התפרנסו בעיקר מחקלאות (שומשום, ירקות, הדורים) והיו מוסלמים באמונתם. הכפר שכן ממש על הכביש המרכזי המוליך מחיפה צפונה לנהריה וזה כנראה מה שחרץ את גורלו במלחמת 1948, כאשר הכפר לא עמד מנגד והיו מבניו שהצטרפו למאבק הערבי-פלסטיני כנגד ההתיישבות היהודית (מוריס, 1991; קורן, 1988). הכביש (היום כביש מס' 4 מעכו לנהריה), ציר תנועה אסטרטגי, נחסם לעתים ומבחינת האסטרטגיה הצבאית היהודית היה צורך בכיבוש והריסתו. מנגד תלוי היה האיום של פלישה צבאית מסוריה ולבנון לאחר הכרזת

המדינה. משנכבש הכפר ב-13-14 במאי 1948 על ידי כוחות חטיבת כרמלי במהלך המלחמה במסגרת מבצע "בן עמי" גורשו תושביו (בני משפחות המגורשים מספרים על גירוש קשה, אלים, גס) והתפזרו צפונה לכיוון לבנון. כיום יושבים רובם הגדול של פליטי אל-סומיריה במחנה הפליטים עין-אל-חילוה הסמוך לצידון.

גם אם יעמוד ההסבר הצבאי להרס אל-סומיריה - ואנו לא מכריעים בסוגיה טעונה זו במסגרת הדיון הנוכחי - הן בהיקף הרחב של המאבק היהודי-פלסטיני והן בהקשר של המערכה הצבאית המקומית, בביקורת ההיסטורית של המחקר המתחדש בסוגיות אלו, אין זה מבטל את הטרגדיה האנושית של תושבי הכפר, שאיבדו את ביתם ונידונו לחיי פליטות. מההתכתבות עם פליטי הכפר ובמיוחד עם אדם אחד שהיה ילד בן שבע בעת הגירוש וחי כעת בוויסקונסין בארה"ב אנו לומדים על מסע תלאות לאורך החוף לצידון ומשם לדמשק ולארצות ערביות אחרות. משפחתו התגלגלה לבסוף לארה"ב ובה הוא חי עד היום.

תמונה 4: תמונת הריסות אל-סומיריה ב 1948.
במרכז מבנה המסגד שנותר על תילו עד היום, ללא הצריח.

זכרייה אל-נאטור, תושב אל-סומיריה לשעבר

להלן קטע מההתכתבות בין גיל, בת ה-14 מקיבוץ לוחמי הגטאות, לזכרייה, שבהיותו כבן שבע גלה מכפר אל סומיריה. זכרייה נולד בכפר בשנת 1941. ביתו שכן בצד המערבי של הכפר, מול המסגד, ליד הדרך הראשית אשר חצתה את הכפר והפרידה בין הצד המזרחי למערבי. במהלך הגירוש הוא עזב עם בני משפחתו כפליט ללבנון, משם עברה המשפחה בין כמה מחנות פליטים בסוריה ובלבנון. עשרת אחיו ואחיותיו חיים בלבנון, סוריה וירדן. כיום יש לזכרייה שישה ילדים, שני בנים וארבע בנות, כולם נשואים למעט בת אחת שעדיין לומדת במילווקי, בארצות הברית. בדצמבר 1971 עזב זכרייה את לבנון ועקר ללוב בעקבות עבודתו, משם שלח את בנו ללמוד בארה"ב, שם הבן הפך לאזרח. בקשה שהגיש בנו בעבור כל המשפחה אפשרה לכולם לעבור לארה"ב, חוץ מהבת הבכורה שחיה היום בקהיר עם משפחתה ומחכה לקבלת ויזה שתאפשר גם לה להצטרף למשפחה המורחבת.

"שלחתי לזכרייה" - מספרת גיל שר - "כמה שאלות בנוגע למה שהוא חושב על העם היהודי, האם הוא היה מוכן לחזור לאדמתו ולגור בה ובכלל מה דעתו. הנה תשובתו" (המכתב במקור באנגלית בסיסית והוא מובא כאן בתרגום):

את שואלת אותי על רגשותיי ביחס לציונים. אכן איני מחבב אותם: הם לקחו ממני את ארצי והרסו את ביתי. הם עשו אותי לפליט מאז 1948. אינני שונא את היהודים, היינו אזרחים, שכנים, והשתתפנו בשמחות בכל האירועים. אני זוכר שכאשר משהו היה חולה הוא היה הולך למרפאות ולבית החולים בנהריה. היהודים הפלסטינים היו מאוד נחמדים ואני מסוגל לחיות עמם. אני הייתי מעדיף לחזור לכפרי עם כל משפחתי [...]. תפיסת עולמי היא שלא להסתכל באדם דרך דתו. הדת היא בינו ובין אלוהיו. אני מסתכל באחר דרך אנושיותו, דרך התנהגותו עם האחרים (מתוך מכתב דוא"ל ששלח זכרייה אל-אנטור, 13.4.2007).

במכתב נוסף ששלח זכרייה אל-נאטור כמה שבועות אחר כך, ב-10.5.2007 [המכתב, במקור באנגלית בסיסית, מובא כאן בתרגום, מ.ש.]. הוא מספר על הגירוש מהכפר, הנדודים בגליל הפלסטיני לכפרים אל-באסה (בצת) ותרשיחא, לצור בלבנון, לאלפו וחמה שבסוריה, ולבסוף חזרה למחנה עין-אל-חילוה הסמוך לציידון שבלבנון, על החיים הקשים בתור פליטים ועל משפחתו וגורלה עד היום:

גיל היקרה,

אני מנסה לשלוח לך את כל המידע באמצעות [תוכנת] הוורד, אבל ללא סיכוי. המחשב שלי כותב רק משמאל לימין ואת יודעת שהשפה הערבית היא מימין לשמאל. אז אענה על כל שאלותיך באנגלית, בתקווה שזה יסייע לך.

הכפר נמצא באמצע בין עכו (Acre) ונהריה. סביב לכפר ישנם, לידיעתי, יותר מחמישה ישובים ציוניים ומדרום לכפר היה מחנה צבאי בריטי {היום מחנה שרגא, מ.ש.}. גם המחנה וגם היישובים הפכו את חיינו לבעייתיים. היישובים כמעט בכל לילה היו יורים בכל מי מהכפר שהם ראו. החיילים הבריטים עשו את חיינו לגיהנום, ואני זוכר יום אחד שמשאית צבאית גדולה פגעה בחנות של אבי כשאני הייתי בה, אבל אלוהים סייע לי ואני ניצלתי. אני נעלמתי ולבסוף הם מצאו אותי בהריסות כשאני בחיים.

היחסים בין אנשי הכפר לבין היהודים הפלסטינים היו טובים מאד. אנחנו ביקרנו אותם והם ביקרו אותנו בכל האירועים. עזרה רפאית קיבלנו מהמרפאות ובית החולים בנהריה. זקן העיר [Alderman] נהריה היה חבר טוב של הכפר והרבה פעמים שמעתי אותו אומר לנו שעלינו להיות זהירים מכיוון שבאים ימים רעים, וזה אכן מה שקרה, כאשר מוקדם בבוקר אחד, כשלושים משאיות נכנסו לכפר. החיילים היו לבושים בסגנון ערבי, אז אנו חשבנו שאלו ערבים שבאים להגן עלינו, אבל הם החלו לירות בכל מי שראו.

רוב התושבים ברחו לצפון, בגלל שהציונים השאירו צד בטוח בצפון כדי לסלק משם את כולם. אנו ברחנו ללבנון, דרך אל-באסה [בצת היום, מ.ש.] ותרשיחא. לאחר שעזבנו את הכפר הציונים הרסו את כל הכפר מלבד המסגד ומבנה רומי עתיק [תמונה מס' 3, מ.ש.].

בלבנון חיינו בערך חודש בכפר בשם טירארפה [Tyrrharfa] ללא בגדים, ללא אוכל ועם מעט כסף שאבי נשא בכיסו. אחר כך דרשו מאתנו לעבור לעיר צור [Tyre] ומשם לקחו אותנו ברכבת לאלפו [Aleppo] שבסוריה. 95% מאנשי הכפר נשארו במחנה הפליטים עין-אל-חילוה. אנו הגענו לאלפו והם שמו אותנו במחנה הפליטים אל-תמאנה [Al-Tamanaa]. משם הם העבירו אותנו לעיר בשם Maarat Alno'aman ומשם לעיר חמה [Hamah]. זה מה שקרה למשפחתי.

אחר כך נודע לנו שכל אנשי הכפר נמצאים במחנה עין-אל-חילוה מדרום לעיר צידון [Saida] בלבנון, ובסיוע של כמה מאנשי הכפר חזרנו לשם. גרנו שם באוהלים, ואת יכולה לתאר לעצמך מה קרה לנו בחורף ובקיץ בתוך האוהל. הצלב האדום נתנו לנו אוהלים ומזון ופתחו בעבורנו בית ספר שבו אני למדתי.

הקשרים ביני לבין אנשי הכפר עדיין נשמרים, הם מתקשרים בטלפון אליי ואני אליהם בכל האירועים. אחי הגדול נשאר עם משפחתו לחיות בדמשק, השני חי באלפו. כעת בעין-אל-חילוה ישנם שלוש אחיות ושני אחים עם משפחותיהם.

יש לי גם שלוש אחיות נשואות שחיות כיום בירדן. ביקרתי את אחיותי בירדן לאחר שנעשיתי אזרח אמריקאי, מפני שעם תעודת המסע הלבנונית של פליט לא היו השלטונות בירדן נותנים לי להיכנס. בנוסף, בתי הגדולה חיה כעת עם בעלה ושלושת ילדיה בקהיר. הפעם האחרונה שביקרתי אותה היה בשנת 2000.

כפי שאמרתי לך, אני יכול לכתוב לך יותר וטוב יותר בערבית, אבל אנסה למצוא לכך פתרון. בנוסף, ישנה תחנת טלוויזיה שערכה ריאיון עם זקן הכפר [המוכתר] לפני כשנתיים. הוא זוכר טוב ממני, אני אתקשר עם התחנה ואבקש לשלוח לי את הריאיון. הם הבטיחו. כאשר אקבל [את הריאיון] אשלח לך העתק. אני מקווה שכל זה נותן לך תמונה טובה [של מה שהיה].

תודה לך על כך שאת דואגת למידע על הכפר וכל טוב.

זכרייה אל-נאטור [Zakaria Elnatour]

זכרייה אינו חוסך מבת שיחו כאן בישראל את תלאותיה של האוכלוסייה שאיבדה את ביתה והיא נעה ונדח בחוסר כל עד שהיא "זוכה" לאוהל במחנה הפליטים עין-אל-חילוה, את הפיזור העצום של המשפחה מאז בין מחנות פליטים בצידון, בסוריה ובירדן, ואת המעבר של משפחתו הגרעינית לקהיר ומשם לארה"ב. יחד עם זאת זכרייה כותב את זיכרונותיו מתוך אהדה להתעניינות של הנערה הישראלית בגורלם של אנשי אל-

סומרייה ולא מתוך שנאה. הוא עושה הבחנה, משמעותית בעבורו, בין היהודים הפלסטינים, אלו ששכנו כאן עד שנות ה-40 כנראה ובין היהודים הציונים שהגעתם שיבשה את התמונה של החיים המשותפים הטובים, כפי שהוא מתאר אותם.

בסיום ההתכתבות עם גיל סיפר זכרייה שיש לו בת בגילה ושאוּלי גיל תבוא לבקר ותפגוש אותה.

ממכתבו של זכרייה עולה תמונה מורכבת לגבי יחסי פלסטינים ויהודים בגליל המערבי ערב 1948, כמו גם היחסים של אנשי הכפר עם הצבא הבריטי שפעל בגליל. מצד אחד הוא מספר על יחסים טובים עם אנשי נהריה וקבלת שירות רפואי שם ומצד שני הוא מזכיר יריות שנורו לא פעם על ידי אנשי היישובים הסמוכים אל אנשי אל-סומרייה והתנכלות של חיילים בריטים לאנשי הכפר המצוי בסמוך למחנה הצבאי. אפשר להוסיף לפאזל הבלתי אפשרי של המציאות המזרח תיכונית עוד אפיזודה אחת, שהתרחשה כ-24 שנים לאחר מכן, כ-25 שנה לפני שמשנה שנה התפנה לעסוק בשיח של אנשי הקיבוץ היהודי עם אנשי אל-סומרייה הפלסטינים. בשנת 1982 כאיש מילואים השתתף כותב שורות אלו במלחמת לבנון הראשונה. במהלכה הגיעה הפלוגה בה שימש כסגן מפקד למחנה הפליטים עין-אל-חילוה שבפאתי צידון. לתושבי המחנה ניתנה הוראה להתפנות לחוף הים כדי שלא ייפגעו. תוך כדי כך, התקבלה בקשר הרדיו ידיעה שאב פלסטיני וילדו מבקשים להגיע לטיפול רפואי בילד שנפגע ברגלו. התשובה שניתנה הייתה שילכו לחוף הים, שם יוכלו לקבל טיפול רפואי. לסגן מפקד הפלוגה היה מסופח צוות חובשים מקצועי והחובש הראשי היה אז תושב בקיבוץ. לכן אישר, למרות ההנחיה, לאב להגיע עם בנו אל צוות החובשים. הגיע אדם צעיר ועמו ילד כבן 6-7 שכדור פצע קלות את רגלו מאחורי הברך. בזמן שהחובש טיפל בפצע, נשאל האב באנגלית מיהו ומהיכן הוא. הוא סיפר שהוא מורה לאנגלית במחנה ושמוצאו בכפר אל-סומרייה שבפלסטיין. הנסיבות לא אפשרו לפתח את השיחה - מה כבר אפשר היה לומר? לאחר שהסתיים הטיפול בילד הלכו האב ובנו לדרכם ואילו הקצין הישראלי המשיך בתפקידו הצבאי, שכרוך היה (יחד עם שאר הכוחות) בכניסה אלימה לשטחי המחנה ותוך כדי כך גם זריעת הרס בבתי הפליטים, ביניהם מן הסתם גם פליטי אל-סומרייה; הם שוב איבדו את ביתם.

כעת, עדותו של זכרייה - ואין צורך לדקדק בפרטי הנתונים ההיסטוריים שמסר בפרספקטיבה של 50 שנה ויותר - הפכה את אל-סומרייה לסיפור חי, סיפור על בני אדם שנלכדו במאבק בין שני עמים והפסידו את ביתם ואת כל עולמם. ייתכן שגם זכרייה בן השבע אכל תותים מתוקים מהעצים שהיו בכפר.

פליטים שם וכאן

השיחה על הכפר ותולדותיו העלתה אצל גיל שאלות קשות ביחס לזהותה שלה, שייכותה למקום ושייכות המקום אליה: "האם אנו גולים היושבים בבתיים לא לנו?" משה אמר לבתו שהתשובה מורכבת: מצד אחד יש להכיר בסבלם של הפליטים ובהיותם חלק מהסיפור האנושי של הארץ הזו, גם אם מנהיגותם - לתפיסת הישראלים (ומנגד הפלסטינים וחלק מחוקרי ההיסטוריה אינם רואים זאת כך) - היא האחראית למלחמה ולסירוב להסכם הפשרה והחלוקה של ארץ ישראל כמנוסח בהחלטת האו"ם. מצד שני יש להכיר בכך שגם הם, דור שני ושלישי למקימי קיבוץ לוחמי הגטאות, הם בניהם ונכדיהם של פליטים ואין להם כיום אלא הבית הזה בלבד שנבנה על גבעת מחנה שרגא שנה לאחר גירושם של אנשי אל-סומרייה מהגבעה הסמוכה. "אנו שבנו בכורח ההיסטוריה לארץ שלא הייתה ריקה, אבל לארץ שהיא גם של היהודים מתוך זיקתם העמוקה אליה, זיקה זו לארץ ישראל, עקרונית, אינה תלויה בהכרתו של גורם כלשהו, אבל, אין הזיקה האחת מבטלת עקרונית את הזיקה השנייה, ולהפך". יש לציין, שמקימי קיבוץ לוחמי הגטאות לא פגשו מעולם את אנשי אל-סומרייה. אלו האחרונים נאלצו לעזוב את ביתם במהלך הקרבות ב-1948 ואילו המתיישבים היהודים הגיעו למקום רק באפריל 1949, חודשים ספורים אחר כך, אולם, המשיך האב בדבריו לבתו, "אלו ואלו פליטים, ולכל קבוצה הכאב שלה וסיפור הגעגועים שלה ועלינו ללמוד להקשיב לסיפורים הללו".

אבל בכך לא תמה הדרמה. חלפו כ-24 שעות מאותה השיחה, לא יותר, וללא כל תיאום מוקדם התרחש מפנה בסיפור, כאשר התווסף לו פרק חדש שהמשיך, כאילו בהזמנה מתואמת להפליא, את השיחה ההיא. בלילה שלמחרת חילופי הדברים הללו, 26 באפריל 2007, הגיע בדוא"ל מכתב מרתק מאדם צעיר בשם מרצ'ין החי בצפון פולין בסמוך לגבולה עם ליטא (המכתב במקור באנגלית והוא מובא כאן בתרגום מ.ש.).

From: Marcin Wawrzynczak 887 808 404 [mailto:fortunata@eranet.pl]

Sent: Thursday, April 26, 2007 5:07 PM

To: moshe@oranim.ac.il

Subject: *SPAM* from Dusznica, Poland

אדון נכבד,

תמונה 5: המבנה הראשי בחוות דושניצה, נשרף בשנות ה-50

אני כותב לך מהכפר דושניצה [Dusznica] שליד העיר סייני [Sejny] בפולין, בדיוק מאותו המקום בו עמד הבית שבו חיו אמך ומשפחתה לפני המלחמה [מלח"ע השנייה מ.ש.]. הבית עצמו נשרף באמצע שנות החמישים. אני רכשתי את חלקת הקרקע הזו בשנת 2005 ואנו בנינו כאן בית ועברנו לגור בו רק לפני שבועיים: אני, אשתי מטילדה [Matylda] (שנינו במקור מורשה) ובנותינו טולה זופיה [Tola Zofia] (בגיל 5 שנים) ולנה רוזה [Lena Rosa] (בגיל 3 שנים). אתה יכול לקרוא יותר עלינו ועל סיפורנו באתר www.marcinimatylda.blox.pl

בכל מקרה, חקרתי רבות על המקום הזה ואני תוהה האם יש לך במקרה תמונות מהבית בדושניצה מלפני המלחמה. אספתי הרבה מידע מספרי המשכנתאות בארכיון המחוז בעיר סובלקי [Suwalki], כולל הפרוטוקול של הלאמת האחוזה בשנת 1945 (שמפרט את כל מבני האחוזה וכ"ו) אבל אין תמונה. מצאתי גם תמונות של אמך ברשת האינטרנט (למשל בכתובת <http://shtetlinks.jewishgen.org/lazdijai/ldhist2.html>), וזו הייתה חוויה מאד מרגשת בעבורי לראות את דמותה – פרסמתי את התמונות בבלוג שלי. יש לי גם העתק מכתב שהיא שלחה לארגון ארץ הגבולות [Pogranicze foundation] בסייני שבו היא נזכרת בבית ובשיחי הלילך שהקיפו אותו – שיחים שעדיין שם. ישנם עדיין אנשים שגרים כאן ושזוכרים את משפחת אמך מלפני המלחמה, אם כי יש פחות ופחות מהם, ואני מנסה לשמר את ההיסטוריה של המקום בדרך הטובה ביותר שביכולתי.

מאד אעריך את תשובתך. כל טוב

מרצ'ין ורז'ינצ'אק [Marcin Wawrzynczak]

תמונה 6: הבית שנבנה במקום שבו עמד בית המגורים של חוות דושניצה. עצי הלילך הפורחים הם מימי החווה דאז.

מרצ'ין ורז'ינצ'אק מספר במכתבו שזמן קצר לפני כן רכשו הוא ואשתו חלקת אדמה מממשלת פולין וכעת השלימו את הקמת ביתם במקום. בדומה לגיל שנר הם שאלו את עצמם מי חי במקום לפניהם. הבירור במשרד הקרקעות המחוזי בסובלקי העלה שבעל הקרקע, בעליה של חווה גדולה, בשם משה דושניצקי, נושל מבעלותו על ידי ממשלת פולין בשנת 1945. בתו, כך נודע לו - סיפר מרסין אחר כך - חיה בישראל ובנה הוא משה שנר, כותב דברים אלו, הקרוי על שמו של משה דושניצקי.

חוות דושניצה, כ-3600 דונם של קרקע חקלאית נקראה על שם משפחת דושניצקי שחיה בכפר דושניצה כנראה מראשית המאה ה-19. בתו של משה דושניצקי ששרדה

את השואה הייתה בין המתיישבים על הגבעה שבגליל המערבי בסמוך לנחלותיהם של המגורשים מהכפר אל-סומיריה שבגליל המערבי.

תמונה 7: הנחל ליד חוות דושניצה מזיכרונות ילדותה של שרה שר-דושניצקי

לאחר התדהמה וההתרגשות הראשונית נמשך השיח עם מרצ'ין ולבקשת בני המשפחה הוא שלח תמונות נוספות ותיאור של המקום. במכתבו הראשון סיפר מרצ'ין שבתי האחוזה לא שרדו ונהרסו בשנות ה-50 של המאה ה-20, אבל הנוף נותר אותה נוף. שרה שר נשמית (דושניצקי), אמו של כותב הדברים, סבתא של גיל, ובתו של משה דושניצקי בעל האחוזה, סיפרה על עצי הלילך שעמדו בסמוך לבניין החווה (שר-נשמית, 1986). משיחה עם מרצ'ין הסתבר שהעצים במקומם. התמונה מראה את פריחתם הסגולה, כמו אז. שרה סיפרה על הנחל שעבר מתחת לגשר סמוך ובו למדה לשחות בילדותה. מרסין מיהר ושלח את תמונת

הנחל, ועוד ועוד תמונות נוף שחיברו את סיפוריה של סבתא שרה לנכדיה על בית ילדותה לתמונת נוף אמיתית ואותנטית. הסיפור המשפחתי הפנטסטי על האחוזה הנעלמה, אגדה משפחתית, הפך לסיפור על מציאות ממשית, צבעונית ומוחשית מאד.

העיון של מרצ'ין ברישומי האוכלוסייה בארכיון הממשלתי בסובלקי העלה רישום של בני משפחת דושניצקי, לידות, נישואין ופטירות, עוד משנות ה-30 של המאה ה-19. אנו מוצאים לדוגמה רישום לידה של אדם בשם מרדכי דושניצקי, בנם של מאיר ושרה,

תמונה 8: כנראה תמונתו של בית נפוליאון בסייני, מקום לידתה של שרה דושניצקי

משנת 1838. השמות מאיר ומרדכי חוזרים שני דורות אחר כך. תיעוד לידתו של משה דושניצקי לא נמצא עדיין. מסתבר שמשפחת דושניצקי ישבה באזור למעלה ממאה שנה. במחוז סובלקי מתקיים עד היום הכפר דושניצה ולידו עמדה חוות המשפחה שנקראה חוות דושניצה. לא ברור מהו סדר מתן השמות, האם המשפחה קיבלה את שמה משם הכפר או שם הכפר נסוב על שם המשפחה שהייתה בעלת חשיבות באזור. החווה כנראה קיבלה את שמה משם המשפחה לאחר שרכשה אותה.

משפחת דושניצקי חיה ערב המלחמה בעיר קטנה סמוכה בשם סייני. שם, ברחוב הראשי עמד ביתה, מזה שלושה דורות לפחות, בית עץ גדול שקרוי היה

בפי המקומיים 'בית נפוליאון' מכיוון שלפי המסופר לן בו הקיסר הצרפתי, או אולי אחד משריו, כאשר עשה את מסעו חסר התוחלת לכיבוש רוסיה ב-1812. היה זה בית מידות בעל חשיבות רבה. העדות שבידינו היא שלפני שנים ספורות נשרף הבית; מרצ'ין טרח ושלח תמונה שייתכן שהיא של אותו בית.

תמונה 9: ביתו של מרדכי דושניצקי בעיר סייני הזיהוי ודאי

משפחת דושניצקי גורשה לרחבי רוסיה עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, כמסופר בספרה האוטוביוגרפי של שרה שר-נשמית, וסבלה מנדודים רבים ולאחר המלחמה שבה לאזור והתיישבה באחוזה אותה רכש משה דושניצקי יחד עם אחיו מרדכי ומכר נוסף. בראשית שנות ה-30 נאלץ משה דושניצקי, עקב עוינות השלטונות הפולניים, לעבור לליטא ולהחכיר את האחוזה למשפחה אחרת בשם משפחת רדאק, אולם החווה נותרה בבעלות משפחת דושניצקי עד להלאמתה בשנת 1945 על-ידי הממשלה הפולנית.

חיפוש בעיר סייני אחר בית נפוליאון לא העלה תמונה ברורה מלבד אותה תמונה משוערת, אבל תמונת ביתו של אחיו של משה ושותפו בחוות דושניצה, מרדכי דושניצקי נמצאה. הבית שבתמונה זוהה מייד ובודאות על ידי שרה שר-נשמית (דושניצקי).

שלושה מתוך ששת ילדיו של מרדכי דושניצקי שרדו את המלחמה; השאר נספו. שתי אחיות חיו ברוסיה הסובייטית ונותרו ערירות. ציפורה (פייגה) נשם (אותו השם בתרגום לעברית מדושניצקי), בת דודתה של שרה שר-נשמית, עלתה לישראל עוד טרם המלחמה, לא הקימה משפחה אף היא וחיה את שנותיה בחיפה.

משה דושניצקי נפטר בברלין, בספטמבר 1931. שלוש בנותיו שרדו את המלחמה. סוניה (שרה) שרדה את המלחמה כפרטיזנית ביערות ביילורוסיה. לאחר המלחמה נישאה לצבי שר ז"ל, עלתה לישראל ויחד עמו היו בין מייסדי קיבוץ לוחמי הגטאות וממקימי בית לוחמי הגטאות. להם שלושה בנים, אבנר, גיורא ומשה (כותב דברים אלו). מניה, הבכורה לבית דושניצקי ולובה הצעירה נותרו עם משפחתם בליטא הסובייטית עד להתפרקות ברית-המועצות. לובה עלתה לישראל עם בתה, שחיה כיום בקליפורניה. מניה עלתה לישראל כמה שנים אחר כך עם בנה משה (הקרוי אף הוא על שם משה דושניצקי) והם חיים כיום בנתניה.

הפליטים משם, מחוות דושניצה, מעולם לא פגשו את הפליטים מכאן, מאל סומיריה. שנה אחת הפרידה בין עזיבתם של אלו והגעתם של אלו. שני הסיפורים שקעו בשכחה ובהשכחה - כעת השתלבו להם יחד, סיפור פליטות בלתי מסופר אחד נכרך בסיפור פליטות בלתי מסופר אחר. איננו באים להכריע מי צודק יותר. סיפורי עץ התות מספרים את המפגש בין שני הסיפורים ואת ניסיונותיהם של אנשים כאן וכאן, פליטים, בני בלי בית, לשוב ולהיות 'אנשים של מקום'.

פליטות היא אסון אנושי בלא קשר לסיבתו. אין פליטות קלה. הפליטים מכאן והפליטים מכאן שואלים את עצמם מהי זהותם, להיכן הם שייכים והיכן היא נחלת אבותיהם? האם ניתן להשיב גזילה היסטורית לבעליה? ההיסטוריה אינה זירה למימוש של צדק מוחלט. העיון ההיסטורי מלמד שבכל מקום שבו ניסו לממש צדק היסטורי ולהשיב ימים כקדם, הוביל הניסיון לשפיכות דמים נוראה. בלשון פיוטית ניתן לומר שההיסטוריה יכולה לנוע רק קדימה.

אל-סומיריה מכאן (וכל מקבילותיה הרבות בפלשתינה-ארץ ישראל) ו-סייני וחוות דושניצה מכאן (וכל מקבילותיהן ברחבי אירופה וארצות ערב) הם סיפורים על 'מקום שהיה', על ארץ 'שם'. הם יחיו בסיפורים שיסופרו לדורות הבאים ויהיו לחלק מזהותם הנרטיבית כשהם ימשיכו את חייהם במקומות אחרים. ההכרה בפליטות ובסבל שהמיטה המאה העשרים אולי יכולה להביא בהדרגה לפיוס ולדיאלוג בונה בין העמים.

אחרית דבר

בספטמבר 2008 הלכה שרה שר-נשמית (דושניצקי) לעולמה והיא בת 95. היא זכתה לראות את תמונות בית ילדותה. במלאת שנה לפטירתה ביקרו שלושת ילדיה לראשונה במחוזות ילדותה, בסייני ובאחוזת דושניצה.

בית מרדכי דושניצקי, הדוד של שרה שר-דושניצקי, עדיין עומד על מכונו, סגור, שיני הזמן נתנו בו אותותיהם, והוא מוקף בצמחיית פרא (כפי שהייתה אל-סומיריה). בידי משה שר מסמך ממשלתי משנת 1931 המעיד על העברת בעלות על הבית לילדי מרדכי דושניצקי וביניהם פייגה (ציפורה) דושניצקי (נשם). מעבר לנחל של סייני זוהו שרידי בית שרוף במקום בו עמד כנראה 'בית נפוליאון'.

מרצין, מי שחידש את החיים בדושניצה, ומשפחתו החליטו לא מכבר לעזוב למקום אחר; בדידות החורף במקום היוותה גורם בהחלטתם. כך גם הרגישה בזמנו, לפי ספרה של שרה שר-נשמית (דושניצקי), אימא ליזה דושניצקי. בחוות דושניצה גרים כיום בעלים חדשים בבית העץ היפהפה (שבנה מרצין) המוקף בעצי הלילך (Bez Trees) מימי ילדותה של שרה (סוניה) דושניצקי. בסמוך זורם מתחת לגשרון הנחל עליו היא מספרת בזיכרונותיה.

בסמיכות לאחוזת דושניצקי מקים ארגון Pogranicze (ארץ הגבולות, <http://pogranicze.sejny.pl>) הפולני

- שאיווה את משכנו בבניין הישיבה ובית הכנסת הנושנים של סייני - מרכז בינלאומי שיספר את סיפורו של האזור מרובה התרבויות ויעשה לטיפול שיח של שלום. בין השאר הוא מעלה על נס את סיפור האנשים שחיו בסביבה ומשפחת דושניצקי בכלל זה. בתערוכה שהקים מסופרים חייהם של היהודים בסייני, שהיוו בעבר כ-40% מאוכלוסיית העיר. אולם, סיפור מותם הטראגי - לאן נעלמו כל יהודי סייני? - עדיין לא מסופר. ב-'פוגרניצה' מספרים שהם יודעים על ניצול יהודי אחד בלבד מיהודי העיר. השאר נספו.

תמונה 10: אבנר שר
ליד אבן המצבה הקטנה
שעל קברו השכוח של
משה דושניצקי, ברלין

במהלך 2008 אותר קברו השכוח של משה דושניצקי בבית הקברות היהודי בברלין, שם נפטר ביום הכיפורים 1931. משה דושניצקי, מנכבדי הקהילה היהודית בסייני, גורש מביתו ואדמתו ב-1928, ומת בודד ורחוק ממשפחתו. איש לא פקד את קברו מעולם. עד שאותר הקבר (קבר נשכח, מכוסה בעשביית פרא, שאבן קטנה, 30 ס"מ גובהה, עם השם בלבד היא כל מה שיש עליו) על-ידי נכדו, אחיו של משה, אבנר שר, איש מהמשפחה לא ידע אם קיים בכלל קבר. גם זה חלק מסיפור הפליטות, חורבן החיים היהודיים ואובדן הבית של המאה העשרים.

בסמוך לחורבות אל-סומיריה נפגש משה שר פעמים מספר עם ילדיהם של מגורשי הכפר - לאחרונה ב-30 ביולי 2009 עם בן משפחת סייח ממשפחות הכפר החרב - להתחלה מגומגמת של דיאלוג.

ביבליוגרפיה

- אמיר ז' (2000). *מעבר לאשמה ולכפרה*. תל-אביב: עם עובד.
- גרוממן ד' (1986). *עיני ערך אהבה*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- דרור צ' (עורך, 2005). *קיבוץ לוחמי הגטאות סיפור המקום*. הוצאת קיבוץ לוחמי הגטאות.
- מוריס ב' (1991). *לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים 1947-1949*. תל אביב: עם עובד.
- קורן ד' (1988). *הגליל המערבי במלחמת העצמאות*. תל אביב: משרד הבטחון - ההוצאה לאור.
- רוזנצווייג פ' (1970). *כוכב הגאולה*. ירושלים: מוסד ביאליק.
- שר ג' (2007). *הכפר אל-סומיריה – עבודה לשיעור היסטוריה*, בית ספר "סולם צור".
- שר מ' (2005). "הכישרון להיות אחרים". *ארץ אחרת* 31, עמ' 38-43.

שנר-נשמית שי' (1986). *ואל המנוחה לא באתי*. תל אביב: בית לוחמי הגטאות והוצאת הקיבוץ המאוחד.

Steiner G. (1970). "The Unique and the Universal." *Commentary*. Vol. 49, no.5, May, p. 4-8.

Steiner G. (1971). *Extraterritorial*. New York: Atheneum

Steiner G. (1967). Contribution to a symposium on "Jewish Values in a Post-Holocaust Future."
Judaism 16, no. 3, 277-281

תכתובת דוא"ל

Elnatour Zakaria, letter to Gil Shner, April 13th, 2007

Elnatour Zakaria, letter to Gil Shner, May 10th, 2007

Wawrzynczak Marcin, e-mail to Moshe Shner, April 27th, 2007

אתרי אינטרנט

הבלוג של מרצ'ין ובו תיאור חיי המשפחה בחוות דושינצה כולל הסבר על החלטתם לעבור הלאה:

<http://marcinmatylda.blox.pl/html>

האתר שמתעד את תולדותיו וחורבנו של הכפר אל-סומיריה:

<http://www.palestineremembered.com/Acre/al-Sumayriyya/index.html> Al-Sumayriyya,

רשימת תמונות

תמונה מס' 1: מסגד אל-סומיריה (גיל שנר, 2007)

תמונה מס' 2: כותרת מעל הכניסה למסגד אל סומיריה (גיל שנר, 2007)

תמונה מס' 3: מבנה קשתות מרשים – כנראה חאן – באל-סומיריה (גיל שנר, 2007)

תמונה מס' 4: תמונת הריסות אל-סומיריה ב-1948. במרכז מבנה המסגד (מהאינטרנט)

תמונה מס' 5: מבנה האחוזה הראשי באחוות דושינצה (Wawrzynczak, 2007)

תמונה מס' 6: הבית שנבנה במקום שבו עמד בית המגורים של חוות דושינצה (Wawrzynczak, 2007).

תמונה מס' 7: הנחל ליד חוות דושינצה

תמונה מס' 8: כנראה תמונתו של "בית נפוליאון בסייני, אין זיהוי ודאי

תמונה מס' 9: ביתו של מרדכי דושינצקי בעיר סייני

תמונה מס' 10: המצבה על קברו של משה דושינצקי בבית הקברות היהודי בברלין

Stories of the Mulberry Tree – Two Place Stories held together

Moshe Shner

The question of identity of the two writers, an Israeli girl and her father, is being clarified in the light of two stories that were unfolded side by side, secretly told between the branches of an old mulberry tree in one Israeli village.

The first is the story of those who planted the tree decades ago, the missing inhabitants of a nearby destroyed Palestinian village, Al Sumeria, who were expelled to Lebanon after the Ban Ami military operation in 1948 and were scattered around the world. The second is the story of the lost worlds, the unspoken bereavement and orphanhood of the founders of a nearby kibbutz that was built a few months after the destruction of the village. The search follows the story of one of the founders of the kibbutz, whose children played on this same tree here.

The two stories are weaved together due to two persons who discover these unspoken stories and give them words and images: an Israeli kibbutz girl, third generation to the founders of the kibbutz who explores the story of the destroyed village, and a young Pole who explores the story of a piece of land he bought recently from the Polish government, land that was confiscated from its former Jewish owners.

The grand daughter of the refugees from confiscated land there finds out that she lives in the place which was once the home of the refugees from here.